

ВПЛИВ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Сучасні умови регіонального розвитку знаходяться під впливом багатьох факторів зовнішнього середовища, які формують як деструктивні умови так і сприятливі для розвитку. Збройна агресія в Україні радикально змінила просторову конфігурацію економічної активності та регіонального розвитку. Регіони, які стали територією активних бойових дій втратили значну частину промислового та трудового потенціалу, в той час як території центральних та західних регіонів стали майданчиками для прийому релокованого бізнесу. Не зважаючи на досить складні економічні та безпекові умови в цей період в Україні активно впроваджуються заходи з цифровізації в сфері державного управління, публічних послуг, бізнес-процесів, що формує можливості для розвитку підприємств та переформатування регіональних економік. Такі умови перетворюють релокацію з вимушеного заходу на інструмент стратегічного перезавантаження та розвитку територій.

Питання дослідження релокації бізнесу досліджено в працях вітчизняних вчених В. Ковалишина, Л. Якимової, А. Білака, В. Мережко, Г. Іванченко, Є. Поліщук., В. Журавель та інших. Проте питання впливу релокації підприємств на регіональний розвиток потребує подальших досліджень враховуючи зміну зовнішніх умов та факторів впливу на ці процеси.

Так, в зарубіжній літературі релокація бізнесу розглядається як значна частина глобальних процесів та цифровізації, які змінюють просторову організацію виробництва, логістики, економіки знань. Так, в роботах Л. Біг'єро

розглядає релокацію бізнесу через поєднання глобальних трендів та цифровізації, а також взаємодії компетенцій між регіонами та країнами, що формує новий уклад регіональної економіки [8].

Такі автори як М. Теплюк, розглядає релокацію бізнесу як драйвер розвитку не тільки підприємств але й приймаючого регіону за умови ефективної системи менеджменту та цифрових технологій [9].

Якщо розглядати релокацію бізнесу в умовах України, то на сьогодні вона розглядається перш за все, як інструмент забезпечення безпеки та підтримки виробничого потенціалу країни. Вплив релокованих підприємств на локальні ринки праці, розвиток інфраструктури, податкову базу підтверджують праці вітчизняних вчених. При цьому цифровізація виступає певним «мультиплікатором» ефектів релокації за рахунок зниження транзакційних витрат, послаблення залежності інвестицій від географічного розташування, дозволяє більш ефективно управляти виробничо-логістичними системами.

Якщо розглядати приклад України, то починаючи з 2022 року Уряд запустив програму релокації підприємств до більш безпечних регіонів. Так, за даними Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, за період 2022-2025 років, найменший рівень релокації бізнесу зафіксовано в 2022 році, що пояснюється початком вторгнення в Україну [6]. У 2023 році кількість релокованих підприємств збільшилася на 7623 суб'єкта (рис. 1).

Загалом програма релокації передбачала переміщення бізнесу до регіонів центральної та західної України, переважно у 9 областей, а саме: Закарпатську, Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Хмельницьку, Чернівецьку, Вінницьку, Волинську, Рівненську області з можливістю надання допомоги у забезпеченні інфраструктури, розміщення населення, виділення виробничих приміщень. У 2024-2025 роках релокація здійснюється меншими темпами, оскільки більшість підприємств які вимушені були переміститися в інші регіони це зробили ще у 2022-2023 роках, а зараз релокація носить більш природній економічний характер. Проте, враховуючи що на сьогодні продовжуються

активні бойові дії, особливо по лінії фронту, підприємства продовжують переміщувати свої потужності в більш безпечні регіони. Якщо дослідити структуру релокації бізнесу за видами економічної діяльності, то найбільше підприємств зі сфери оптової та роздрібною торгівлі (40%), будівництво 5,6%, інші види – 29,6%.

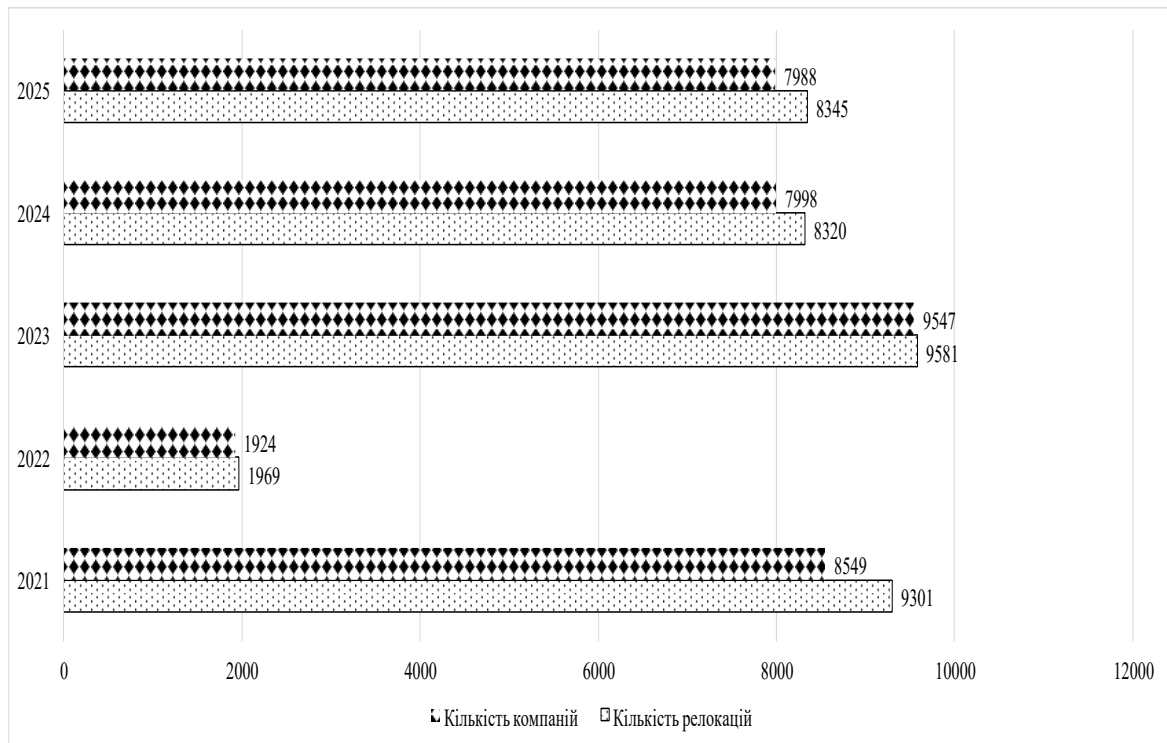

Рисунок 1 – Зміна релокації підприємств в Україні за 2021-2025 роки

Джерело: узагальнено автором на основі [3]

Це пояснюється мобільністю менш капіталомістких видів діяльності, та вказує на складність переміщення промислових підприємств, особливо ті які є залежними від природньо-кліматичних умов, що робить їх прив'язаними до первинної локації (рис. 2). Більшість підприємств металургійного комплексу є саме такими, як і добувна промисловість, що унеможлиблює їх переміщення на інші території. Такі особливості виробничих процесів призвели до зниження промислового потенціалу України, особливо в східних регіонах.

Такі тенденції призвели до перерозподілу центрів впливу за видами економічної діяльності, тим самим змінивши пріоритетність видів економічної

діяльності для деяких регіонів. Не зважаючи на зміну галузевої пріоритетності, релокація бізнесу має свої певні переваги так і недоліки для всіх територій.

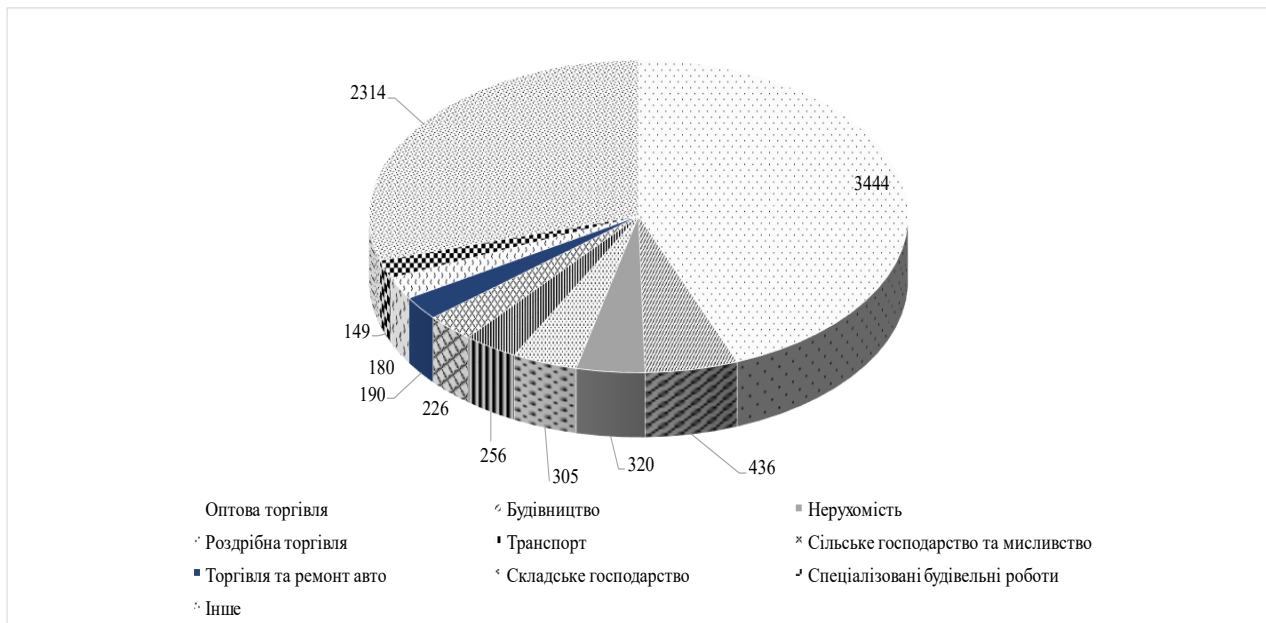

Рисунок 2 – Розподіл сфер діяльності релокованих підприємств (кількість)

Джерело: узагальнено автором на основі [3]

Вплив релокації на регіональний розвиток слід розглядати з двох позицій – регіонів реципієнтів та регіонів донорів. Так, для регіонів-реципієнтів переміщення бізнесу сприяє:

- зростанню рівня зайнятості населення;
- покращення якості життя населення регіону та зниження соціальної напруги;
- розширення бази місцевих податків та зборів;
- збільшення попиту на розвиток інфраструктури (складської, транспортної, житлово-комунальної);
- формування нових логістичних та виробничих кластерів, які підвищують конкурентоспроможність регіонів в довгостроковій перспективі.

Окрім позитивного впливу, також на цих територіях виникають певні складнощі, які пов'язані з навантаженням на ринок житла, комунальну інфраструктуру, систему освіти різного рівня, закладів охорони здоров'я. Розвиток цифровізації на таких територіях значно полегшує ці навантаження за

рахунок використання цифрових рішень в сфері зайнятості та отримання урядових послуг. Для регіонів-донорів, з яких бізнес вимушено виїхав, релокація впливає на:

- зниження промислової та підприємницької активності;
- втрату робочих місць та зниження трудового потенціалу територій;
- звуження податкової бази місцевих бюджетів;
- ризики довготривалої соціально-економічної кризи, що призводить до переходу територій до класу депресивних.

Проте, за умови завершення конфлікту та підтримки інших країн, яка спрямована на відновлення територіального розвитку, релоковані підприємства зможуть частково повернутися до територій походження. Повоєнне відновлення регіонального розвитку також повинно включати заходи щодо повернення трудового потенціалу, особливо молоді, оскільки відбудова потребуватиме нових знань, вмінь, компетентностей серед фахівців. Дослідження регіонального розвитку та цифрових технологій в цьому аспекті доцільно провести за регіонами як є реципієнтами (рис. 3).

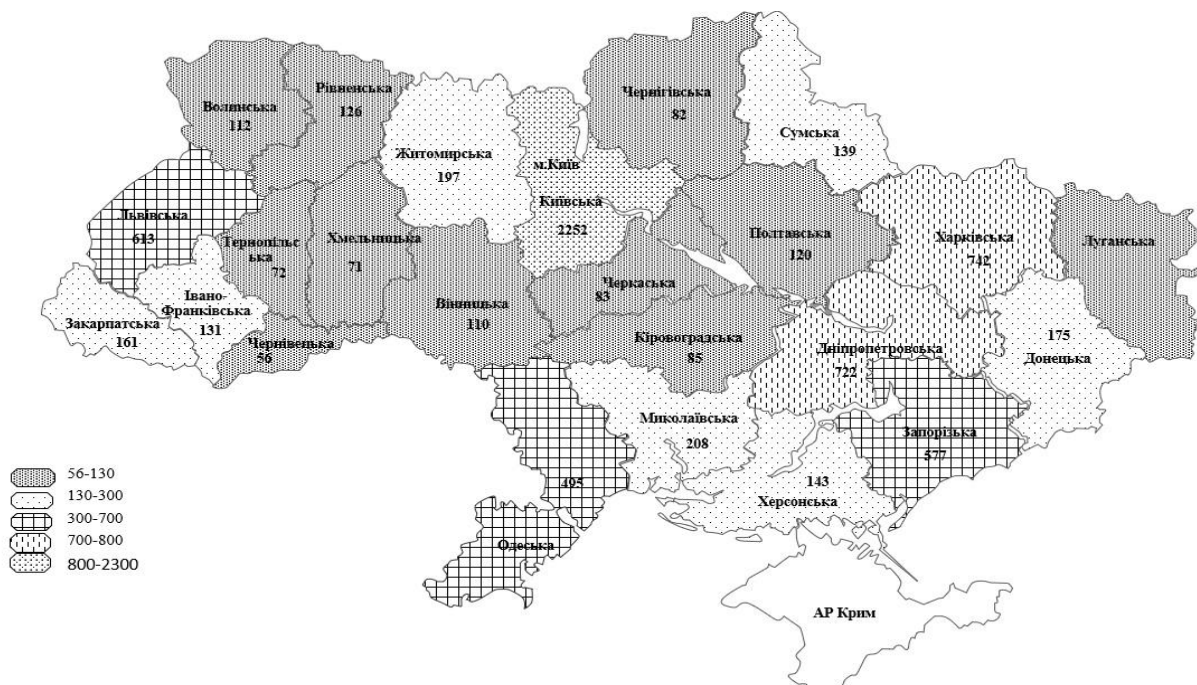

Рисунок 3 – Розподіл регіонів – реципієнтів релокованих підприємств станом на 17.09.2025 року (кількість)

Джерело: узагальнено автором на основі [3]

Відповідно до регіонального розподілу, напрямки релокації зосереджені в більш розвинені регіони, такі як м. Київ та Київську область припадає 37% усіх релокацій. Також близько 38% зосереджено у великих агломераціях України (м. Харків, м. Дніпро, м. Львів, м. Запоріжжя, м. Одеса). Такий розподіл вказує на виражену просторову поляризацію, на невеликий «ядровий» пояс який включає мегаполіси та крупні індустріальні центри, та периферійні західні та центральні області (Чернівецька, Хмельницька, Волинська, Тернопільська тощо) [4].

Умовно можна виокремити такі групи регіонів в залежності від кількості релокованих підприємств:

– регіони з низькою привабливістю (до 130 релокацій): Чернівецька область, Хмельницька область, Тернопільська область, Чернігівська область, Черкаська область, Кіровоградська область, Вінницька область, Волинська область;

– регіони з середнім рівнем привабливості (130-220): Івано-Франківська область, Сумська область, Херсонська область, Закарпатська область, Житомирська область та Миколаївська область;

– регіони з високою привабливістю (500-600): Одеська область, Запорізька область, Львівська область;

– регіони з дуже високою привабливістю (700-750): Дніпропетровська область та Харківська область;

– регіон максимальної концентрації (847-2252): м. Київ та Київська область.

Такий територіальний розподіл можна пояснити впливом наступних факторів [1-2; 5]:

1. Розвинений економічний та ринковий потенціал, який включає:

- великі споживчі ринки, концентрацію банківського сектору, логістичних операторів та наявність кваліфікованої робочої сили;

- розвиненість бізнес-екосистеми значно спрощує можливість знайти постачальників, клієнтів, персонал.

2. Розвиненість транспортно-логістичної інфраструктури:

- великі міста мають розгалужену мережу залізничного та автотранспортного сполучення, складських приміщень;

- Одеська область – наявність портової логістики;

- Львівська область – вихід на ринки країн ЄС, транзитні коридори;

- розвинена наявна інфраструктура зменшує витрати на перевезення.

3. Розвинена цифрова інфраструктура та інноваційне середовище:

- великі міста є лідерами цифрових послуг, покриття швидкісного інтернету, наявність ІТ-компаній, що сприяє розвитку стартап-проектів та екосистем;

- релокованим підприємствам значно простіше адаптувати свій бізнес під цифрові моделі управління, дистанційні продажі, он-лайн сервіси, що значно зменшує ризики нестабільності функціонування в кризових умовах.

4. Управлінські та інституційні фактори;

- наявність агенцій регіонального розвитку, програм підтримки бізнесу, індустріальних парків, грантових програм;

- наявність підтримки та супроводу розвитку бізнесу на містах.

5. Розвиненість кластерної системи:

- за рахунок переміщення бізнесу, утворюється спільноти підприємців, галузевих кластерів, професійних мереж, які спільними зусиллями формують потужний єдиний кластер для розвитку та залучення інновацій;

- такі формування є своєрідним фундаментом, який притягує новий бізнес, тим самим розширюючи сегменти впливу.

Більш низький попит для релокації мають регіони, центральної та західної України оскільки мають менше агломерацій, менш розвинена інфраструктура промислових майданчиків, що впливає на диверсифікацію економіки [7]. В таких умовах бізнесу складніше масштабуватися, що потребує значних ресурсів.

Доступність та відкритість доступу до європейських ринків, що підвищує інвестиційний потенціал підприємства та сприяє розвитку зовнішньоекономічній діяльності. Частина регіонів, особливо прикордонних, маю високий рівень ризику для бізнесу через безпекову ситуацію. Проте, за умови закінчення війни, та повоєнної відбудови такі підприємства можуть займати вигідні позиції саме з точки зору доступу до певних видів ресурсів.

Перевагами такого територіального розподілу є формування потужних центрів економічного зростання за рахунок концентрації бізнесу в кількох агломераціях, що дозволяє розширити сервісний сектор, прискорити інноваційний розвиток та впровадження цифрових технологій.

Прискорення впровадження цифрових технологій та їх концентрація в територіальному розміщенні сприяє подальшому розвитку хмарних сервісів, технологій на базі ШІ, формування інноваційних хабів. Такий розвиток цифровізації значно зменшує географічну залежність та сприяє розвитку віддаленої роботи, що позитивно впливає на кадровий потенціал за рахунок залучення професіоналів з різних регіонів та країн світу [2].

Не зважаючи на зміну пріоритетності галузевого розподілу, більша частина регіонів залишає за собою відповідну галузеву приналежність, що сприяє формуванню галузевих кластерів, які підвищують конкурентоспроможність, адаптивність, інвестиційну привабливість. Враховуючи, що бізнес релокується в межах України, зберігається податкова база та рівень зайнятості населення, що в громадах позитивно впливає на їх фінансову спроможність та знижує соціальну напруженість в суспільстві.

Не зважаючи на значні переваги переміщення бізнесу за різними регіонами та формування нових кластерних утворень, такий територіальний розподіл має свої недоліки, серед яких можна виокремити:

- така щільна концентрація бізнесу в певних регіонах (70% релокацій зосереджені в 7 регіонах) призводить до посилення регіональних диспропорцій, що негативно впливає на загальний соціально-економічний розвиток територій;

- регіони, які втрачають бізнес структури можуть перетворитися на периферійні міста, що позначиться на відтоку капіталу, зниження трудового потенціалу, скорочення місцевих бюджетів, зниження інвестиційної привабливості та загального потенціалу. При довготривалій такій тенденції частина територій може перейти в статус депресивних;

- така щільна концентрація суб'єктів призводить до появи дефіцитів промислових площ, дисбалансу попиту та пропозиції на ринку праці, зростанням вартості оренди житла та офісних приміщень, збільшенням навантаження та інфраструктуру, що негативно позначиться на якості життя населення;

- концентрація промисловості в обмеженій кількості агломерацій збільшує вразливість країни до впливу негативних факторів зовнішнього середовища, що потребує збалансованого просторового розподілу бізнес структур;

- концентрація великих підприємств в містах може збільшити рівень конкуренції на місцевих ринках, тим самим ускладнити розвиток малого та середнього бізнесу.

Тому для національної економіки релокація бізнесу в умовах війни має трансформаційний характер, оскільки, з одного боку – відбувається вимушений розрив традиційних ланцюгів доданої вартості, зниження рівня виробництва за окремими галузями, а з іншого боку – створюються передумови формування

більш диверсифікованої просторової структури регіональної економіки, що сприяє удосконаленню цифрових трансформацій.

Таким чином, релокація бізнесу в Україні стала підґрунтям збереження та розвитку виробничого потенціалу, формування нових кластерних форм економічних угруповань, розвитку та впровадження цифрових технологій, підвищенню адаптивності та гнучкості бізнесу на вплив факторів зовнішнього середовища.

Перелік джерел посилання

1. Башлай С., Яременко І. Цифровізація економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-48>

2. Зіміна А. І., Кавун О. О. Вплив цифровізації на трансформацію економічних відносин. *Економіка та суспільство*. 2025. № 75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-17>

3. Майже 8 тисяч бізнесів переїхали в інші регіони у 2025 році. *Дані Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-relocation-2025>

4. Перепелюкова О. В. Особливості розвитку регіональних економічних систем на засадах цифровізації в умовах повоєнного відновлення. *Проблеми економіки*. 2023. № 3(57). С. 142-148. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-142-148>

5. Підвищення стійкості шляхом прискорення цифрової трансформації бізнесу в Україні. *OECD Publishing*, Paris, 2024. DOI: <https://doi.org/10.1787/5d9e86a7-uk>.

6. Програма релокації підприємств: що потрібно знати бізнесу. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e4f18282-77af-4fdf-8134-ce4403d711f0&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv->

